Андрей Камінський

Галиччина Піємонтом

Львів — 1924.

Накладом автора.

Андрей Камінський

Галиччина Піємонтом

ЛЬВІВ — 1924.

Накладом автора.

З ДРУКАРНІ СТАВРОПИГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ
від упр. А Яськова

Без гніву й жалю, наче стихія холодної природи, життя історичне елімінує величини, що не уміють істнувати. Проблєми, які предкладає історія нашого краю до розвязання, вимагають основніщого розуміння історичних і політичних подій і явищ, як те розуміння, котре дало результати, які споживаємо.

Не потребуємо доказувати правди тих двох тез; їх наглядно ілюструє образок послідного походу Галичан на Київ.

Перед нами історія України з Олегом і Святославом, Володимиром і Ярославом — кождий з них універзітер — на початку, доведена нині до концепції Галиччини яко Піємонту з Василем Вишиваним і другими. Перед нами концепція Галиччини,яко держави, котра по 150-ти літах т. зв. відродження, заплила там звідкіля виплила. Перед нами трагізм Галицької армії, котра спонтанічно витриснула на борбу з опрессією, за визволення Галиччини, дається кинути на авантюру, губиться морально й по ряді фатальних помилок вертає в ряди опрессорів проти котрих почала кампанію, піддається аннігіляції.

Кожда величина, кожда подія, навіть армія і її акція стає негацією себе самої. Наче незрозуміле фатум – негація панує, яко прінціп. Акція, що почалася проти Польщі, кінчиться якцією з нею. Акція, що мала визволити Галиччину помагає закріпощувати ще й Україну. Армія, що

повстала для борби з Поляками, віддається в їх неволю майже добровільно.

Щож се таке? — Фарса, дитинство, манія? Що таке українство?

Коли кара, така тяжка, постигла суспільність, мусить бути й вина.

Молодь — цвіт українського народу, що пролежувала по шпиталях і під шпиталями в гною серед трупів своїх товаришів, видить, що кожда політична програма, кожде політичне слово, кождий політичний акт, якими крутими стежками й манівцями він би не йшов, веде до деструкції всего за що бореться і до аннігіляції самоі молоді.

Її мемуари устні і списані представляються якимсь тяжким актом обвинувачення і в них тая молодь витягає руки за чимось; за правдами й законами, які правлять історією і які показалиби ій дедукції, основані на тих правдах і законах.

Часи воєнних кампаній ніяк нескінчилися і муситься витворити таку політичну мисль, котраби в чорну годину дала результати тріюмфу, а не руїни й смерти.

Дотеперішне українство — його політична мисль, його політична акція — складається з двох частей. Одну частину становлять абстракції, а другу деструкція — той комплєкс сил, дійствуючих невидимо, що проникає ціле українство яко жертву.

Та деструкція оперуюча на абстракціях, якими кормиться українство, давала довгі часи ілюзії, а яко результат, вже на наших очах, не ілюзії, а фізичну, широку й глибоку руїну.

Руїна не прийшла сама. Її привело те, що

українство ніколи не плекало політичної мисли й політичної науки, а живилося тільки фантазмагоріями.

Метою сеї книжочки є положити хоть елементи під будову конкретної, політичної мисли.

Дві експанзії.

Зміст і характер цілої історії Східної Европи творить експанзія німецького народа на Схід і експанзія українського й московського народа на Захід. Ті дві історичні, собі-противоположні струї домінують цілу історію.

Галиччина в вищій степені, як котрий небудь иньший край Східної Европи, стоїть під натиском німецької експанзії і відкиненої на Заході польської експанзії — зі Заходу, а під натиском української і московської зі Сходу.

Про експанзію слабу угорську й сильну турецьку нема що говорити в політичнім трактаті. Одна була хвилева, друга давно минула.

Експанзія, ідуча зі Заходу й її противоположна, ідуча зі Сходу стоять проти себе наче дві чорні хмари, раз потенціонально, то знова фізично, сіючи в Галиччині недолю, неволю або й руїну. Покищо натиск зі Заходу дущий, чим зі Сходу й яко результат сего, представляється нам переміна всіх слоїв галицького народа в плєбс або й в паріїв.

Серед тих двох хмар народ незнає проти кого звертатися з мечем, а куда з сімпатіями. Цілий або частинами робить обороти то на Схід, то на Захід, тому, бо політичної науки тут майже немає.

Ми представимо тут, як найкоротше історію, характер, натуру, закони тих двох експанзій і надіємось так ясно, що політичний стан краю і політичні задачі представляться ясніще як до тепер.

Експанзія німецького народа на Схід.

Германські племена розвалили з IV. до VI. ст. римську імперію, залили її яко горішна верства й осіли стало. Сей конець переселень припадає на перелом VI. і VII. ст. Границею межи Германами, а Славянами були менше-більше: Лаба, Саля, Чеський Ліс і Інн.

Від того часу заничаються політичні відносини Герман до Славян; політичні, бо їх характер до нинішного дня не змінився і зістає все один і той сам.

Німецькими племенами з Півночи до Полудня були: Саси, над Балтиком; Франки, на Захід від Судетів; Бавари на Захід від Інну; Алємани на Захід від Бавар.

По славянськім боці були: Полабські племена над Лабою: польські межи Одрою а Вислою; племена Судецькі і Альпейські.

Між Германами й Славянами велися безконечні війни. Протягом тих воєн Німці мають перевагу. Причиною сего було те, що Німці творили більше одноцільну масу. В їх користь ділали: більше одноцільний терен межи Альпами, а Балтиком; інституція спільного цісаря; більше одноцільна поганськo-християнська релігія. Славяне-же творили три географічно відрубні групи: Альпейська, Судецька, і Полабсько-Вислянська. Спільної держави утворити було їм годі, а при тім відрубність племінна й релігійна (віра грецька,

римська, поганська) були сильно заакцентовані.

До того Авари, а потім Угри звили собі гніздо серед Славян і підломили їх силу зараз на початку.

Одноцільність, як сказано, дає перевагу Німцям; а партикуляризм шкодить Славянам. Німці переходять поволи до сталої офензиви; Славяни держаться в дефензиві. Gotha, окутий в залізо, надає боротьбі характер ідеї. Обі сторони спостерігають, що німецький меч твердший від славянського й від тоді політика Німців стала експанзією, політику-ж Славян характеризує якийсь фугітівізм. Сам інстинкт Німців — се імперативна домінація, інстінкт же Славянина — се сервілітична субордінація.

З того часу до нині минуло, — прожило яких пятьдесять поколінь і кожде покоління Німців відобрало кождому поколінню Славян — земель пересічно величиною одної або двох Буковин. Подвиг достойний труда благородних.

З того часу до нині німецький етнічний вал відсунув Славян далеко за Салю, Лабу, декуди за Одру, Вислу, Німан і Двину, за Інн, глубоко в Альпи, в Судецькі гори, долі Дунаєм, та оазами, гніздами й пасмами проник глубоко в славянсьі землі по Чорне море Волгу й далі.

Що раз дальше на Схід розсідався конфіскатою і другими їй рівнозначними способами на великій посілости Німець. Славянський, великий посідач її тратить. Даровизнинами й привілєгіями осідає тут і там німецький кольоніст. Славянські хлібороби зробили йому місце, розсунулися на боки. Німецький промисловець державними законами й зручною маніпуляцією недопускає розвою славянського промислу. Німець, або його протеже

й авангарда, Жид, утворив собі з торговлі монополь. Німецький інтелігент за окупації і опісля відсуває з посад функціонарів Славян. В арміях Німець офіцером, Славянин рядовиком.

З німецькою експанзією ідуть дві річи: матеріяльні, моральні, духові добра — культура для Німців; матеріяльний, моральний, духовий занепад у Славян.

Процес боротьби зі Славянами витворив з бігом століть ріжні організації і ріжні методи боротьби. Проти Славян організуються Христові походи й Ордени рицарів. Проти Славян повстали дві могучі держави на виключно славянських землях, далеко на Схід від лінії Лаба, Саля, Інн; Австрія для походу на Схід, на Полудни; Бранденбург - Пруси для походу на Схід, на Північчи.

Про ті дві держави скажемо кілька слів.

Бранденбург-Пруси.

Північні Німці, північне крило німецького орла, хоч ще не сцентралізоване, підбиває Полабських Славян і ударяє на Польщу. Польща з початку, особливо за Болєслава Хороброго і Болєслава Кшивоустого, ставила оборону своїх земель від Німців, а навіть офензиву проти них, як свою головну, а може найголовніщу задачу. Німці показалися дущими. Слідував удар за ударом й Польща тратить Шлеськ, Західне Поморє, край над Одрою, Східні Пруси, Любушу, край над долішною Нотицею і Вартою, Поморє Гданське й Кашубське, а Казимир Великий зрікаєтьса навіть прав до Шлеська й Східного Поморя.

За Локетка, Казимірового батька, нето політична суверенність, а істнування Польщі висить на волоску. Орден Хрестоносців мало що не зайняв Велико-Польщі, котра з Мало-Польщею творила дві послідні польські провінції. Локетек переносить столицю до Кракова з Познаня. Утрата независимости Польщі квестією кількох десятків літ.

Сталася однако подія велика й важна, подія, котра виратувала Польщу. Подією сею є напад Татарів на Русь.

То що зараз скажемо має капітальне значіння.

Татари здезорганізували руські держави перше східні, а коли дезорганізація дійшла і до за-

хідних, тоді Польща скріпила свою силу здезорганізованими руськими землями, підбиваючи їх, починаючи з Казиміра Великого. Напад Татарів виратував Польщу перед неістнуванням. Колиб нападів тих на Русь не було, Орден бувби, як сказано вище, підбив останки Польщі т. є Велико-Польщу, опісля й Мало-Польщу; Польща булаб перестала істнувати. Та так як животворна кров в умираючім організмі, так руські землі в складі польскоі держави влили в неї нове життя й забезпечили її перед забором Німців на кілька століть, аж до кінця XVIII. в. З другого боку, колиб не напади Татарів, Русь булаби зі звичайним бігом історії зорганізувалася в централізовану велику імперію і Польща булаби вже тоді під тим натиском Німців і Русичів, під який попала при кінци XVIII. в. — Польща від XIII. до XVIII. в. понесла всі політичні користи з нападу Монголів на Русь.

Німці (головно Орден) і по уступствах пороблених Казиміром Великим, натиску на Польщу й на Литву не злагодили. Коли положення Поляків і Литовців ставало критичне тоді оба ті народи заключили в 1385 р. унію, утворили одну мілітарну силу й користуючись засобами легко підбиваних руських земель, дійшли навіть до великого розцвіту й продержалися, яко независима держава до кінця XVIII. в. Тоді то німецьке, північне крило — Пруси й німецьке, полудневе крило — Австрія. забрали всі польські землі й частину земель українських і білоруських — по Збруч, Буг, Німан

Фридрих II. був королем польським, бо панував майже виключно над польськими землями; над німецькими він не панував,

Частину українських і білоруських земель заняла Катерина II. Польської землі не взяла она ні одної пяди у всіх трех розборах.

Поділи Польщі називають розборами. Розбори — се дипльоматична назва. Ніяких розборів Польщі, яко польської теріторії, не було, а був підбій цілого польського народу німецьким народом, зорганізованим в двох німецьких державах.

Німецька експанзія против Поляків зашахувала їх акцію на Заході вже за Кривоустого й Польща звернула трохи пізніще всі стремління на руські землі в руйнуючій експанзії. Та польська експанзія на всім протязі нашої історії була одною з найтящих, які знає історія. — Се незвичайна, так сказатиб пооседневна в історії субюгація і домінація, се експропріяція і екстермінація в найвищій степени.

Австрія.

Дивна і незвичайна, інакша від других держав, держава австрійська. Сподіємося легко показати, що се держава якась маскована і то ціла маскована, а не тільки її політика, бо політика кождої держави маскована.

Австрія, яко добровільний союз менших народів, се одна неправда. Австрія — Дунайська держава — витворена, мовляв, натуральним союзом малих народів проти Турків, се друга неправда.

Австрія начеб ненімецька держава, а славянська, думало богато Славян — знов неправда.

Австрія, буцім антітеза Прусам; антітеза, котру навіть требаби піддержувати і що Габсбургів мож протипоставити Гогенцолєрнам, а австрійську стару арістократію німецьким „parvenu", думала у Франції, навіть підчас війни, дуже значна політична школа.

Австрія начеб з германізмом нічого спільного не мала й в самій назві Austria — первісне поняття німецькости цілком затерлося, хоть Austria — Ostarichi значить Ost (deutsch) reich.

Ще одна ідея.

Розбираючи історичні явища основно побачимо особливо власне на тім примірі, що є історія народу і є історія держави.

В нашім писанню ми все, як читач завважав уживаємо слова Німці, німецький нарід, а уника-

ємо по можности слів Німеччина, Пруси, Австрія. Се тому, що експанзія німецького народу одна, а політичні організації дві. І так „Deutschland“ є північною половиною одної німецької сили, північним крилом німецької експанзії, а Австрія є полудневою половиною одної німецької сили, полудневим крилом німецької експанзії. Колиб точно означити й зазначити правдивий стан річи, требаби називати Deutschland — „Deutschland Nr. I“, а Австрію — „Deutschland Nr. II“. Оба краї є однаковими німецькими краями. Що в Австрії богато иньших народів, особливо Славян — се тілько значить, що Німці оружем і дипльоматією їх покорили.

Не треба забувати, що Німці того „Ostdeutschreich“ — покорили так многі землі тільки тому, що чули за собою духові, моральні, а й фізичні сили цілого германізму й на них опирались. Німці австрийські — около 25 процент, населення Австрії — не булиби ніяк утворили Австрії, колиби за плечима не стояли сили цілої метрополії.

Так посувається на Схід залив німецького народу двома крилами, двома державами.

В тім поході були часи для Слявізму дуже критичні.

Критичним часом був період за Локетка й наслідників, як ми вище спімнули.

Ще більше критичними для Слявізму були часи кінця XVIII. ст. Вже тодї експанзія німецького народа опиралася о Збруч, Буг і Німан. Наполеон своїми ударами на Німців заставив їх велику часть добичі славянської і то вже навіть руської випустити. Колиб ненаполеонські війни, то не знаємо вже, який натиск булиби мусіли

видержувати руські землі від Німців вже в першій половині XIX ст.

Так сталося, що той третий критичний натиск Німців відложила історія до 1914 р.

*
* *

Ми думаємо, що ми ясно представили німецьку експанзію на Схід і її значіння. Та що ми рішили занятися блище Галиччиною то представимо тепер значіния занятя Галиччини. Німцями (Австрію) від р. 1769 до 1772.

Те занятя Галиччини є послідовною фазою натиску полудневого німецького крила. Так як Галиччина є найдальше на північний схід висуненою провінцією під німецькою властю, так легко можна поняти, що Німці зробили з неї протягом часу Піємонт своєї дальшої експанзії, котра в стадії 1914 р. мала опинитися на Припяти, Дніпрі і Чорнім Морі, а хто знає чи не дальше, бо апетит приходить з'їдженням.

Галиччина Піємонтом.

Було фатальним для Русинів (не уживаю слова Українець там, де слово Русин є якимось специфічним терміном), що край, який прилучено до Австрії 1772 р. т. є. Галиччина і 1775 р. Буковина, з нею адміністративно злучена, край довгий на 580 км., а широкий на 60 до 200 км. увійшов у склад Австрії, яко одна провінція. Се сталося головно для того, що краківська земля, котра географічно аж просилася на осібну провінцію не малаб столиці, бо Кракова Австрія 1772 р. не дістала.

Якаж була доля Галиччини за Польщі й за Австрії?

Польща була, як назвав її геніяльно Шевченко, шляхетчиною т. є колективною державою зложеною з тільки державок, кілько було шляхотських родин, державою самоволі, де правна регуляція відносин була зведена до мінімум. Такою вона була для Поляків.

Для Русинів була Польща ще крім того державою національної і релігійної опрессії і переслідувань аж до екстермінації руської церкви й всіх вищих станів.

Австрія була державою бюрократичною, а за Марії Тереси й Йосифа II. державою просвіченого абсолютизму.

Від 1772 р. до нині розличаємо два періоди: абсолютний і констітуційний.

Поляки були елементом підбитим, сильним, неспокійним. Русини елементом о силі політичній

мінімальний. Австрія з політичних зглядів Русинів з легонька протегує.

Однак інтерес Австрії се в першій мірі німецька експанзія й вона шле в Галиччину німецьких урядників, і німецьких ремісників і промисловців. Щойно в другій мірі, пристосовуючи Галиччину до австрійської, вищої чим польська, форми правління, злекшує тим самим її ярмо. Зносить невільництво і регулює панщизняні відносини, видає толеран-ційний патент і бере в карби самоволю римської церкви; обмежовує дещо права Жидів.

Після свого прінціпу завести у всіх краях бюрократичний лад основує у Відни Barbareum, а у Львові семінарію і університет, де виховується руська, церковна бюрократія, котра має рядити народом в дусі престола й германізму.

По смерти Йосифа II. запанував абсолютизм вже звичайний, непросвічений.

Ті часи виказують у Русинів деякі успіхи в шкільництві, знесення панщини 1848 р. і скінчилися констітуцією.

Підчеркуємо, що головним розультатом по аннексії був німецький, етнічний залив, котрий за Йосифа II. започаткувався, так сказатиб, в спосіб сильно гуманітарний.

Настала констітуція. По приборканню Мадярів московськими військами цісар — потрохи незрозуміло для світа — виступає сильно проти Россії в кримській війні і по ній.

В поняттях цісаря і широких верстов учених і невчених Німців руський елемент в Галиччині є елементом, єсли не одним з московським, то в усякім случаю елементом до московського дуже

близьким що до народности, віри і т. д. Що хоч кажи, що хоч роби, як хоч клянись — се елемент непевний, неблагонадежний.

Поляки-же, се той народ, що з Німцями, в загалі на протягу цілої історії по крайній мірі від Кривоустого, битися не хотів; елемент, що навіть з кольонією Хрестоносців, яку запросив, не міг ніколи упоратися; елемент, котрий вічно звертався на Схід за Дніпро, по Чорне Море, по Москву; елемент, котрий по кождій побіді над Сходом давав лозунг екстермінації; елемент католицький у того цісаря, що ділив людий на католиків і еретиків.

Цісар рішив поділитись з Поляками пануванням над Русинами.

В тім часі міста незвичайно зростають, а в них німецьке, головно старозаконне населення. Констітуція многократно помножує персонал адміністрації, шкільництва, судівництва. Розвій комунікації, залізних доріг, почт, телеграфів вимагає тисячі технічного персоналу. В кождім місті прибуває в двох, трох десятках літ, легіон польського урядничого населення. За тим ідуть німецькі (жидівські), польські промисли й торговля.

Русини, зіпхані в малесенький кутик судівництва й шкільництва, в залізних руках обох пануючих елементів.

З кінцем XIX; на початку XX. ст. руським остає плебс і декілька відсотків бюрократії на австро-польській службі.

Великої посілости нема; купців нема; високої бюрократії й військового стану нема. На многих полях і иньшої бюрократії нема.

Так Галиччина стала австропольським Піє-

монтом, базою до дальших операцій мілітарних і політичних і ті операції почалися в 1914 р.

*
*   *

Там де німецька маса стикається на Сході з яким ненімецьким племенем безпосередно, там німеччина заливає все, лишаючи хиба простір для археольога. Тамже далі на Сході, небезпосередно на етнічних границях, де Німці творять горішну верству або її часть, ділять опрессію з одним племенем або одною клясою над другим племенем або другою клясою населення.

Так на пр. Німці поділилися з Мадярами угорськими племенами; так протегують Кроатів проти Сербів; Німцям-Жидам віддали право й правду над всіми другими, головно Русинами і т. д.

Є історичною правдою, що слабі племена все й все у взаїмних, непотрібних навзаводах даються експльоатувати сильніщому сусідові.

Погляньмо, як реагували Русини на австрийський, а потім на австро-польський вплив.

Ситуація фактична, як ми вище сказали була така: Спідну верству становила руська маса-неосвічена, бідна й гноблена, Горішну верству творила німецька (старо- й ново-завітна) й польська верства, освічена, богата, пануюча, зложена з бюрократії, купців, промисловців, великих посідачів і інтелігенції взагалі.

Звідси мабуть пішло, що подивляємо німецьку культуру й кажемо, що Німці ширять культуру між Славянами. На результати звичайно недивинося, а результати се обідніння некультурних Славян, а обогачення і культура у Німців. — Сла-

вяни — долішна верства, а Німці (в перехідній стадії і їх славянські союзники) — горішна верства. Тут курна хата, там палата; тут латана або нелатана одежа, там шовки, женчуги й дороге каміннє; тут босі ноги — там повозка, розкішні коні і т. д. Некультура на споді, культура в горі.

Та горішна верства доволі тонка за абсолютизму грубіє незвичайно за констітуції. Міста стають німецько-польськими з нечисленними руськими кольоніями. На село в констітуційній добі до руського населення домішуеться вже й польське, опираючися на тисяч моргову велику посілість.

Межи руським плебсом, а горішною верствою Німців і Поляків стоїть нечисленна руська бюрократія духовенства, урядників і учительства. Вона, хоть симпатизує в душі з народом, мусить виконувати волю могучого хлібодавця. Вона не може так як польська, чеська або иньша бюрократія опертися на иньші верстви: купецьку, промислову, велику посілість і т. д. І так, коли чеська чи польська є завсігди позитивна для свого народу, завсігди має одні ідеї й ідеали з цілим народом, то про руську бюрократію тілько хотілобися сказати, що її робота не є негативна.

Велика отже аж страшна, матеріяльна, духова й моральна недоля продовжала панувати в укваїнськім народі в Галиччині. Та не має її в наглядних цифрах. Колиби хто детайлічно показав, який процент в Галиччині займають Українці в науці, публіцистиці, літературі, промислі, торговлі, в вищих і нисших урядах, в великій і малій рільничій посілости, в війську і в профессіях — показалобися, як далеко зайшла опрессія, експропріяція Українців. Українці, (непсуймо по-

езії) назвім Русини, так як вони всі називались, займають тільки меншу посілість і часть урядництва (священників) і часть профессії. Замість займати все або хоть яких 95 процент всего або коли вже населення стало чогось мішане, то хоть процент відповідаючий населенню.

Що Австрія і Польща зробили собі Піємонт з Галиччини — се отже фізичний факт.

Якжеж ставиться до того культурне життя Руси?

Про це болючо говорити мені, що дивлюсь на факти, а не на писання австро-руських урядників.

Воно деколи зривається, вічно протестує і стало індорзує той німецко-польский „Drang nach Osten“ і довершує власне додушування, а прояви щоденної політики й журналістики — се вічні заяви й протести.

Ми дуже інакше бачимо розвій Галиччини, як книжки писані на ту тему Галичанами чиновниками.

Поминаючи аморфний, початковий період, ми бачимо в розвою українського життя в Галиччині від початку XIX. в. до тепер чотири фази. З тих першу назвемо: Святоюрщина; другу: Голуховщина; трету: Драгоманізм; четверту: Шептиччина — в надії, що вже в самих назвах найдеться квінтесенція історії.

Святоюрщина.

Тільки в древніх Атенах і новім Парижі горіла ярко полумінь ідей і ідеалів принесених з неба Прометеєм. Чисті душі всіх народів хамали іскорки того огню запаленою великою французькою революцію й роздмухували їх у себе.

З 1820-их років жиють в Галиччині Шашкевич, Вагилевич, Головацький, Устіянович. Як радісно дишеться в веснянім просторі, з якою роскошію слухається в лісі щебету пташин, так радісно слухається їх оповідань про Рекрутку, Мадея, Підлися, Месть Верховинця. В тих творах бачило три елементи: славянство, українство, й демократизм. Мабуть треба підчеркнути: живе, чисте славянство, живе, чисте українство, живий, чистий демократизм. Ті придатки були причиною, що тих молодих людей знищено.

Престол закладав Barbareum", університет і семінарію не на те, щоби там родилося славянство, українство й демократизм; не на те, щоби вихованці тих заведень, ставши шефами духової бюрократії, позволили на такі ектраваганції. — В Шашкевича і тов. не було одного есенціонального елементу: австрийства. Щоби хоть один який гимн цісареві, або хоч Св. Юрові, а то співає гимни в честь милої мужички, або смілого Мадея на Чорногорі.

В тих часах Німці (т. є Австрія) заставляють на свою службу, вихованих в своїх школах,

головно семінаріях начальників духовенства, спиняти всі проби славянської, демократичної і національної думки й акції.

Негативний отже натиск культури на галицький народ іде від Німців. Позитивний витриснув на галицькій, руській землі під сильним впливом розвинувшогося тоді демократичного українства на Україні й славянства по всіх славянських землях.

Се дві противоположні течії, котрі політична й наукова література Галицької Руси старається надармо погодити.

Колиб кости й попіл чистих душ того часу спитав про їх інстинкт, про інстинкт їх ідейних струй, сказалиб, ми плили: з Дністром, Дніпром, Україною проти Австрії й вихованого нею Св. Юра.

Сей період політичної історії Галиччини назвали ми святоюрським, святоюрщина. Узглядню-ючи тільки позитивний його елемент можна його назвати періодом первоцвіту.

Період сей скінчився галасливим і веселим 1848. роком, роком надій і ілюзій.

Голуховщина.

Коли скінчилися літа Баха (1852—59) й по пораженню під Сольферіно й Маджентою настала констітуція, що по короткім вибуху радости (1861 р.) настала у Русинів рефлєксія і душевна реакція.

Кождий Русин увійшов в себе; заналізував трагедію Шашкевича і тов ...; зрозумів, що у них були два неможливі елєменти: українство й брак австрійства. Шашкевича й тов. знищив Відень і єго брократія... Кождий зрозумів, що та бюрократія не дуже своя, а Відень стоїть в цілій своїй грозі. Вся робота, єсли позитивна, наведе знищення. В мислях пролетів Київ і Москва, глубока Россія, похід Наполєона в Россію, маєстат Миколая І. і люде подумали, що треба тихенько ждати „може то всьо колись буде разом“. — Се генеза групи москвофілів, головно з поміж духовенства.

І другі аналізували долю Шашкевича і тов. І знову те саме. Українство й брак австрійства... Молодіж, покінчивши школи, хотіла якесь жити, треба було сягнути по австро-польські посади, Сумління і молодий ентузіязм були у них українські; вже й явився між ними могучий, орел Тарас. Серце рвалося у них до діла, а з другого боку стоїть велична постать Агенора Голуховського, словами: *А-ге-но ра Го-лу хов-сько-го*, властителя посад і пана життя... І у молодих лю-

дий — повітає генеза українства й австрійства разом. Українство мусить бути таким на яке бодай згодиться Відень, або може ще похвалить і заохотить. Знаючи чого Відень хоче, група та принимає і розвиває ідею „минемоскальства“. рівнозначого „Тирольцям Сходу“.

Вони були й мусіли бути консеквентними. Всі елєменти есенціяльні українства виеліміновуються. Остають елєменти другорядні. Остає так сказати політичний, український обряд, цілий і ненарушений.

Трета група думала, що замість мучитися з тим українством, неповним і переціdженим через австрійство, краще приняти відразу ідею „gente Rutheni, natione Polonis-му“.

Той період може найкраще характеризує слово „Голуховщина“ або „бірутенство“.

Москвофіли й народовці спорять за дрібниці. Поза тим грають в карти й накликаються до чарки, як показує тодішне богацтво милих, веселих композицій того рода. — В них дуже гарно гармонізує романтична веселість з сумовитим, малонадійним українством.

На той період (1860—90) припадає в 1870-х роках гарний з артистичного, трагічний з національного боку епізод соціялістичних ідей Павлика, Франка і тов.

Цілий блідий період від 1860 го до 1890 того рр. є виразом експанзії, натиску на Галичан зі Заходу. Слабе й бліде українство, більше, як добра воля і сумління, є слабим виразом елєменту місцевого руського й Дніпрового українського. Москвофільство являється другою ріжновидностію тогож Дніпрового й загально-руського відпору против германізму.

В тім другім періоді Галицької історії 1860 до 1890 р., займає польська екстанзія на Галиччину дуже широке місце, так широке, що Русини не видять зовсім німецької (австрійської) експанзії. Експанзія польська ставить в тінь німецьку; та послідна в констітуційній добі повного натиску на Українців розвинути не в силі. Німці беруть на поміч Поляків, наче виарендовують їм Українців і ділятьси результатами.

Драгоманізм.

Россія від часів кровавого крещення Пестеля і тов. наповнялась по береги ідеями й наукою принесеною з Европи. Вирінули на верх гігантичні постати Білінського, Гоголя, Герцена, Чернишевського, Бакуніна, Шевченка, Костомарова і др. Тих постатей реакційна Россія поглотити не могла; вони панували,

В Галиччину почали являтись писання Драгоманова й під протекторатом його високого духа Павлик і Франко й вже немала горстка енергічної молодіжи основують „Народ“ і радикальну партію (1890). — Немале діло радикалізм яко такий т. є яко комплекс програм, політичних методів, прінціпів і так далі, але справді велике діло в области мисли.

Драгоманов ліберал, радше радікал в европейському значінню, кинув в Галиччину ідею українства, московства й европеїзму, — в тую суспільність бідну, пригноблену, дишучу гнилим, невінтильованим воздухом. Обі галицькі партії, народовців і москвофілів в основі подібні, як Сіямські братя, він критикував часами навіть аж з пересердєм, опускаючи з виду положення тих майже паріїв, майже гельотів, у котрих, щоби не бути сервілістом треба було піднятися до геройства й бути засудженим на знищення. Він вказував народовцям і москвофілам на українство, так сказати, Дніпрове, Київське. Він казав

Українцям полюбити московство, а москвофілам полюбити українство.

Радікальна партія має значіння тим, що почала учити й учитись політичної практики т. є творення програм, віч, товариств, та дала сильний товчок деякій економічній роботі вже цілого українського загалу.

Тую фазу в історії Галиччини називаємо „драгоманізмом“.

Найважніщим ділом драгоманізму було то, що він велів Галичанам з комбінації українства у московства шукати ідей. ідеалів, сил й науки й світогляду й доріг. Після него діференції між українством, а московством се щось домашного, внутрішнього, свого. Гнет в Россії походить від абсолютизму, від правительства. Коли воно впаде, а се мусить статися, діференції між українством і московством вирівнаються самі собою.

Так отже в тій третій короткій фазі продовжується натиск двох противоположних струй на Галиччину. Натиск німецький і польський, котрий в 1880 тих роках довершує закріпощення Галичан (процес Ольги Грабар і тов., реформа Василіян) з одної сторони, а з другої сторони могуча струя европейського радикалізму й москво-українства влити в Галиччину Драгомановим. Се найкращі дні життя Українців в Галиччині, так гарні, як провеснок Шашкевича й товаришів. ще кращі, бо нові ідеї пішли доволі широкою струєю.

Хоч радикалізм міг на себе звертати увагу Австро-Польщі, та надто небезпечним бути не міг. В разі потреби недозволяється на віча, збори; розвязується організації, а евентуально багнетується кількох мужиків і справа скінчена. Драго-

манізмови мусіли піддатися і радікали й народовці й москвофіли й хоть не легко, а піддавались, бо він вказував на обильне джерело духових і матеріяльних богацтв обох Русий. Його аргументації опертися було годі.

Драгоманізм був небезпечний. бо казав дивитися на Схід. а тим небезпечніщий, що перевертав і зміняв цілу ґалицьку ідеольогію, підчас коли радикалізм обявлявся в конкретних зверхних формах.

Радикалізм зверхний можна було знищити поліцією. Драгоманізму, діла духа, поліцією знищити годі, але він оставав тим небезпечніщою величиною, що вимагала знищення імперативно.

Драгоманов умер 1895 р. і в тім році перестав виходити „Народ". — В життю галицьких Українців почалася нова фаза. котра тягнеться до нині.

Шептиччина.

Хотя Польща й Австрія, розділившись властю в Галиччині, опанували на ділі вже край, однакож ще не доконали. В українській суспільности остала крім драгоманізму ще одна величина, котра Польщу й Австрію також непокоїла. Була нею одна часть бюрократії, а іменно духовенство. І ся величина була також до знищення.

Духовенство було з усеї нечисленної галицької бюрократії інтелігенцією найбільше українською, найбільше здоровою фізично й морально. Його релятивної назависимости не треба пояснятти. Що воно було найбільше українським ясно з того, що його сини, стаючи світською бюрократією були народовцями чи москвофілами, а не ставали gente Rutheni, natione Poloni, противно діти світськоі інтелігенції ставали Poloni. — Здорова морально зі звичайною людською моралю, без покликання, без девоції, без гріха.

Найважніще однак то, що здорове фізично духовенство було наче магазином української інтелігенції. Се власне пекло Польщу й Австрію. Без припливу інтелігенції з духовенства, українська бюрократія польонізуваласьби швидше й лекше, бо сини бюрократії все таки ще цілком української, живучи по містах, ставали natione Poloni в однім поколіню. По друге, без священничих дівчат умраїнська інтелігенція немалаби де женитися і бралали за жінки (як то почасти й ді-

ється з причини недостачі дівчат). польки з менше інтелігентних кругів. Руїна інтелігенції й українства ясна. Се було причиною заходів коло целібату.

Кромі того духовенство тримає руську, чи грецьку віру з її поезією богослуження, з її красою і богацтвом обряду. Воно опирається вводженню беззвучного й бездушного латинства з його ідолопоклонством, забобоном і гріхом. — Се нова рація до його знищення...

Отже драгоманізм і духовенство се дві величини, одна до зашахування друга до знищення, були причиною, що Австро-Польща висуває на митрополичий престол чоловіка вже цілком свого, бо хоче мати такого, котрийби діло перевів і на котрого можна спуститися.

Ще один елємент. Великі забори славянських земель через оба німецькі крила Австрію і Пруси, доконались в трех розборах Польщі — століт тому назад. Послідний забір Босні і Герцоговини доконавса 45 літ тому назад. В 1871 р. відсвядкувано в Верзалю апотеозу германізму й зєдинена, могуча Німеччина повзяла ідею зєдинитися ще з Австрією і на всю решту Европи ростягнути гегемонію, або й домінацію. Чи легко се зробити, чи ні, але по российсько-янонській війні почали приготовляти прискорену, приготовляючу акцію. Поміж Балтиком, а Чорним Морем і межи Чорним, а Адріятиком, Німеччина й Австрія обняли своєю акцією всі краї, всі області людського ділання, всі організації, всі інституції, проникли їх, обняли своїм впливом і взяли в свої руки фізичний матеріял і мозок всіх суспільностей по Чорне Море й Урал.

Нещасна Галиччина мала призначення стати не чимнебудь, бо одержала тепер специфічну місію, стати Піємонтом, вихідною стадією в поневоленню богатої України. — До сего треба було чоловіка, що розуміє і воєнне діло, що може Українців держати в руках, що може без великого підозріння зноситись з мілітарними й політичними кругами й їх інформувати. Нато треба було чоловіка свого, бо Українець, хоть і сервіліст, а совість у його таки українська, як то було хотьби навіть у Сильвестра Сембратовича.

Історичне провидіння знало, що Українців, так як 250 і 300 літ тому, будуть знов возити до Варшави; воно знало, що може статися і так, що мужицтво або молодіж хопиться за оружя. Ходило отже о те, щоби якось так складалося, щоби всякий почин і всякий подвиг обернувся в ніщо, вийшов на шкоду українству, а на користь Польщі і Австрії. І так отже сталося, що начальником і шефом Українців в підготовляючу пору й в пору, коли Українці найшлися під Польщею став граф Шептицький — в котрім і виховане польське і кров польська, котрої чоловік як небудь шануючий себе відпекатись, чи котру зрадити незнаємо чи посмівби.

Події призначені духом історії далеко завчасу, коли їх ще жаден смертний не видить, виконуються неначе припадок, хоч припадком неє.

Під авспіціями Шептицького продовжається з великою інтензивностію напрям деструктивної роботи, яка велася досить екстензивно від початку констітуцийної ери

Вернемо ще на хвилину до часів Голуховщини, щоби зрозуміти саму натуру положення, ситуації і людий.

Ми вже сказали, що польська верства почала скоро грубіти з початком конституцийної ери, коли то Австрія з Польщею фактично рішила залити все українське.

Констітуція принесла зі собою велике запотребування людий для адміністрації, судівництва, шкільництва, комунікації, для великої посілости, промислу й купецтва. Треба було богато служби, півінтелігенції. Найшлося дещо місць і для Українців.

Діти українського плебсу й духовенства віддають собою частинку матеріялу для державної і приватної служби, для півінтелігенциї і для низшої бюрократії, а іменно для суду й шкільництва. Ті Русини, що становлять низші, службові чини або півінтелігентні, польщаться так швидко, як тільки можуть, бо польщення є властивим услівем їх принятття. — Інтелігенти же бюрократи друге діло. Одні польщаться також так скоро, як можуть, стаючись тими „natione Poloni", а другі з певним сумлінням і людським достоїнством в першім поколінню не польщаться і з поміж них то виходять діяльні Українці. Однак вже діти тої власне бюрократії що остає українською польщаться майже без виїмку. Не легко нагадати собі дітий українських бюрократів, хочби діячів, котріби не польщилися. Діти їх затирають за собою всякі сліди українства. Тілько духовенство остає від початку до кінця українським.

Так отже ідея українства у інтелігентів, кромі духовенства, держить тільки малу частину бюрократії і то тілько на одно покоління.

Сей культурний процес атрофії теорить більшу частину змісту галицького відродження. Меншу часть змісту того відродження творить діяльність

українського покоління бюрократії. Та бюрократія по слабим силам і засобам держить українство під давлячим натиском, як знає і уміє, часто вичерпуванєм послідних сил фізичних.

Гушалевич (пісня); Дідицький (література й політича діяльність): Наумович (народна література й протест проти natione polonis-му); Огоновський (література і лінгвістика); Барвінський (шкільництво); Романчук (парляментаризм); Федькович, Франко (література); Павлик (Нові струї політичні, „Народ“); Пелеш (богата церковна література); Олесницький (особистість репрезентаційна, економ. організація); Грушевський (історія); Войнаровський (парцеляція); Онишкевич (коммасація); Нагірний (церковна архітектура, організація Народної Торговлі); Трильовський (організація Січей); Ніжанковський (музика) і многі десятки других змагали недати задушитись спідній верстві під горішною чужою. Продукція їх діяльности: „Слово“, „Діло“, „Народ“, „Просвіта“, „Наукове Товариство ім. Шевченка“, „Народний Дім“, „Народна Торговля“, „Дністер“, гімназії і т. д.

Та бюрократія однак на австро-польських посадах мусить примінювати свою діяльність до інтенцій і плянів австро-польських правлячих кругів. Вона се робить пружаючись з певного рода судорогами сумління, але сильно пристосовуєсь. Вона витворює деяку науку, деяку літературу й політику в котрих зміст українства переплітається однак зі змістом австрійства, котре то друге домінує. Бюрократія стає „Тирольцями Сходу“, „камеральними“, „порядними“ Русинами. Бюрократія розхвалює конституцію величественну в своїх плодах для иньших народів, а маловартну

для Русинів, очевидно не яко констітуція, а просто тому, що з нею почалося австро-польське порозуміння.

Все добро для Русинів лежало в знесенню панщини 1848 р. Констігуція-же заступала Німців Поляками, ане Русинами. Русини й Поляки перед констітуцією більше менше рівнорядні; через констітуцію Поляки спихають Русинів під спід.

Кожда наукова, літературна чи політична книжка, кождий трактат чи статя мала на ціли заслонювати поневолення, а показувати всі блага, які спадали на народ від Марії Тереси. Вся наука, публіцистика, навіть література в кінци й політична пісня стає укряїнською тільки що до форми; що до сути є фалшом і неправдою, котра блудними огниками манить в пропасть і закривая нещасний стан поработеної суспільности.

Всі історичні події звязані з українством розбираються тенденційно й поверховно, без ніякого історичного методу.

Так приміром фалшивість методів досвіду покажеться з слідуючого приміру:

Бюрократ, котрого діти польщаться і забороняють собі самим навіть говорити українською мовою, говорить з обуренням про указ з 1876 р., котрий заборонює по українськи публікувати. Галичанин удає, що не розуміє ріжниці між забороною власною тут і забороною правительства там. В Галиччині інтелігентний син або дочка українського бюрократа відпекується як тілько може й де тілько може українського слова й походження. На Україні інтелігент підчеркує своє малороссійство, чи українство й величається українською піснею і у себе й по широких просторах

від океанів до океанів. Указ чи неука-з, констітуція, чи неконстітуція тут ні при чому. Український галицький бюрократ не хоче зрозуміти, що гнет на українське слово походить там від правительства, тут від нації польської і німецької; там лопне з констітуцію, тут ніколи; там є се впрочім гнет на язик, а не на нарід, тут є екстермінацією всего. що українське.

Очевидно, що українська галицька інтелігенція інакше поступати не могла, як поступала, бо протестантів спіткалаби доля Шашкевича й тов.; Павлика й тов. а героїчних подвигів від загалу жадати не можна.

Коли отже від 1860-го до 90 го року, тоє до Драгоманова, Галичанами переводиться так сказати автоаннексія Галиччини до Австро-Польщі, то з часів Шептицького процес той стає нервозно приспішеним і приготовляє аннексію ще й України.

В часах, коли німецький 100 міліоновий народ приготовляє плян володіння над цілою Европою, а може й цілим світом; коли в кождій країні світа, малій і великій; зорганізував він сили свої і не свої для переведення сего пляну; коли в Галиччині німецько-польська варства згрубіла так значно, а українська верства почала тончати навіть в плєбсї, україньство, нерозуміючи, що германізм готовий піднятись в похід над Дніпро й поглотити україньство й розлити по нім свою горішну верств і знищити все, що не є плєбсом, україньство галицьке виступає на стрічу сему німецькому заливові з ідею Самостійної України.

Україньство перемінюється тепер в якийсь сліпий люнатизм. Його не обходить ні географія, ні історія України; його не обходить політична мисль Европи й її феномени; воно служить сліпо

такій ідеї, яка є в інтересах німецького заливу й приготовань до німецької мілітарної домінації. Тепер вже твори українських бюрократів писані наче диктовані німецькою заборчою ідеєю. Є навіть твори, що виглядають виразно, якби писані вже не бюрократами, а агентами.

Се все робиться в переважній части в сфері впливів Шептицького й тому про його особистість скажемо кілька слів.

З біографій, славословій і апотеоз сеї замітної, історичної особи довідуємося, що вступив до монастиря Василіян 1888 р. — тоді, коли українство доконувано.

Українство небуло тоді ні в моді, ні в жаднім, якім небудь розмасі або розгоні й очевидно він вступав до чина (поза особистими, людськими причинами, які нас не обходять) для того, щоби, яко богатий, титулярний чоловік зробити релігійно-політичну карієру свою і польського народу.

Так і сталося. По кількох літах засідає в Св. Юрі. Та 1890 ті роки були не тим, що 80-ті. Радикалізм і радикали й розбурханний рух культурний і політичний серед Галичан не радикалів, дає Русинам доволі значну суму й тягнути духовенство прямолінійно до Австро-Польщі не легко. — Шептицький пристосовується.

Цілу його довгу діяльність супроводжає з одного боку славо-словіє і апотеоза, а з другого вічне подозріння і недовіря. Одні Русини державть його за Провидінням післаного спасителя, другі за зручного Валєнрода, що має за задачу так сказати, віддати Україну Польщі. Поляки держали його одні за великого чоловіка в своїм поняттю (to wielki człowiek в значінню „wielki Po-

lak“), другі за зрадника, бо все таки кров в нім польська й зрада одних, чи других є апарентною.

Ми дотепер говорили про те, що заключається з цілого ряду фактів. Тепер приглянемося ще деяким фактам, котрі є евіденцією в англійскім того слова значінню.

Шептицький і його приятелі признають, що його ідеєю є Українцям і Москалям „дещо доброго дати“. Тоє „дещо добре“ є „єдність зі св. католицькою церквою, через котру спливає ласка Божа, а в котрій є єдино правдиве жерело спасення“.*) Та ідея виповняє цілу його діяльність, заміри й ідеал. В той спосіб хоче він зблизити Россію й Україну до „західної культури“. — Зміст книжки „Царський Вязень“ виповнений тою ідеєю. Кожда його бесіда й кождий акт має на меті вище сказане.

Християнська віра, як і всяка віра, переходить в наші часи велику крізу. Жаден ум не збагне яка будуччина світоогляду релігійного. На Україні і Московщині панує в цілій ширині віра грецька, чи православна. Шептицький хоче завести там віру иньшу, нову, греко-католицьку. Чи застановлявся сей чоловік і його приклонники з одної сторони, а всі люди, котрі як небудь любять Україну з другої сторони, що се значить запроваджувати нову віру? — Чи запроваджування християнської віри після поганської не коштувало 300 років борби й крови? — Чи запроваджування протестантизму на місце католіцизму не коштувало Західню Европу воєн від 1517 до 1648 р.? — Чи запроваджування нової віри (безвіря) большевиками не коштує Россію

*) Гл. „Царський Вязень“. Львів 1918.

руїни? - Чи запроваджування унії на Україні не коштувало України соток літ руїни, огню і крови?

Представмо собі, що ідея руїни, огню і крови приймається не тільки в чиїй небудь голові, а в дійсности. Так що-ж діється. В кождім селі попри православній церкві будується греко-католицька. Подумаймо собі скілько ріжних інтересів ріжних людий нарушується. Подумаймо собі безконечність антагонізмів, мордів, біятик, огнів, шибениць, убійств мусить супроваджати такий процес.

Чи українець не жахається того, коли того не жахається Шептицький?!

Для якої рації?! — Чи спасення душі буде достаточною рацією руїни?!

Підчас війни й увязнення Шептицького ідеї діяльности в напрямі унії, чи окатоличення Подніпровя, або і цілої Россії зістали скристалізовані і затверджені в бесідах Шептицького і його товаришів так, що заперечити їх ніхто не зможе, а мабуть і не схоче.

Ті самі тенденції дадуться прослідити від самого початку його діяльности. Здається, що ні він, ні його приклонники не схочуть заперечити його тенденцій до целібату духовенства, тенденцій до заведення римського календара, розвою Василіян, вибору на помічників людий таких, як Хомишин і Ортинський і др., котрі переводять для нього то, чого він особисто переводити, яко квестіонований Русин не мігби і т. д.

Вся та діяльність до війни ограничена взагалі Галиччиною. Підчас і по війні розширена на щастя слабо й на Россію, привелаби в результаті руїну України або й цілої Россії.

Скаже хто, що се робота пожиточна, чи непожиточна, але все таки чисто релігійна і скаже, хто що Шептицький тую роботу переводить в добрій вірі й що найбільше можна сказати, що є у його idée fixe. Та воно не так.

Релігія не є тілько релігією, але й політикою. Хто каже, що релігія з політикою не має нічо спільного, той милиться, або милить другого. Релігійна борогьба, якаби вибухла на Україні, єслиби грішні ідеї унії чн католіцізму далися так легко поширити, хто скаже що не малаби характеру й наслідків політичних, державних, соціяльних, національних і інтернаціональних? Таж тая боротьба булаби в першій мірі корисна польській експанзії на Схід, так як вона була корисною тій експанзії в минулих століттях. Таж Українець вчера православний, ставши нині греко-католиком, бувби заохочений іти до польського костела по крайній мірі до часу „поки вибудується греко-католицька церков"; він бувби заохочений і змушений шукати польського „księdza", де не має греко католицького священника і т. д і т, д. Така унія не булаби отже нічим иньшим, як авангардою Польщі, поширенням польських впливів і експанзії но некористь якої небудь України. Се річи так страшні, що ми питаємо, чи адепти тої науки застановлялися над тим.

Після того є отже річю ясною, що і діяльність Шептицького не релігійна, а політична. Се на великі розміри зачеркнена ідея в своїх результатах польонізації і польської політичної домінації.

Чи може католицизм се західна культура *), як хоче се піддати Шептицький і що його приймати значить зближатись до західної культури?

Припимати західну культуру значить принимати форми економічного, культурного й політичного життя, методи індустрії і торговлі, західну науку, основану на експерiменті й обсервації і досліді; т. є тую західну науку, котра, як раз так проти західної, як і східної релігії. І ми за тим, щоб черпати західну культуру всіми способами, які тільки можливі. Та західна наука стоїть проти західної релігії, яко останків тої далекої минувшини, коли ще „заходу" на світі не було.

На Заході є богато річий, котрих принимати не можна. Там є кількадесять деномінацій протестантських. І они на Заході та ми радимо ті протестантизми, як і католицизм лишити на Заході, а на Сході лишити ту віру, яка є, а спроваджувати, коли хочете вагонами західні економічні і культурні методи й науку.

Чи інтелігент, що знає як так історію тисячей літ, не навчився до нині, що віру найліпше лишити всюди таку, яка де є доки тілько можна, доки виразно непередавна, доки виразно нешкідлива, а коли приходиться її заступати то заступити не другою вірою, а наукою. Тілько так можна поступити після Ляпляса йКівіє, Валляса й Дарвіна. Коли простолюдин питає вас про питання фільозофічні й релігійні, то порадьте йому дер-

*) Гл. Цар. Вязень стр. 54.

жатись того, що знає, а як ні, то засісти на двайцять літ за книги. Всі бисери, які є в римській вірі, всі бисери, які є в грецькій вірі, будуть потоптані простолюдином, так само всі бисери раціоналізму й вольнодумства будуть ним подоптані, коли викличиться противенство інтересів і коли з прозелітизмом будуть звязані інтереси ріжних націй або ріжних кляс.

Що до Унії, то її вже достаточно ширили від 1340 р. до нині все ті самі три коллєктивні апостоли: шляхтич, біскуп і жидовин — арендар. Галицькі історики повинні в тій справі заговорити й сказати: досить того.

Діяльність Шептицького є релігійно-політична, деструктивна для нашого народу. Вона можлива в таких розмірах тому, що галицький народ і інтелігенція се бідна й пасівна суспільність, так бідна, що яку половину місць і посад держить в своїх руках той чоловік. Так тілько тому можливо се, що політика цілого довгого періоду історії Галиччини аж до нинішних днів ним змонополізована. Так і складалося, що кожда ідея, мисль, акція, якийби її не був початок і дальший хід, кінчиться фатально.

За Шептицьким появилося у нас многодругих того самого рода кавалєрів спасителів України: Васильки, Тишкевичі, Вишивані, Макси, Бони, Жани, Кліменси, Редемтористи, Дженокіси і другі, котрих „imię jest 44", щоб сповнилось написане. Звичайно на бідноті, наче на буйно згноєній земли є місце для роскішних буйних цвітів.

В заслугу Шептицькому ставлять його діяльність філянтропійну й етнографічну (захоронки, школи, бурси, музеї і т. п.). Ніяк сего не можна

не видіти й ми ставимо се в заслугу, однак рівночасно мусимо розуміти, що се один процент того великого добра проти девятьдесятьдевять процентів широкої руїни до якої довела політична деморалізація галицької інтелігенції

В результаті Галиччина зробила великий крок вперед, яко величина для філянтропії, музеїв і архівів.

Вся та робота довела до катастрофи.

Так як тая австро-польська сила, що похоронила колись Шашкевича і тов; опісля слабий визвольний рух в 70-их роках; опісля драгоманізм, так і 1918 р., коли інстинкт чистого українства в молодіжи згуртував її на швидко в значну армію, вистарчаючу в даних обставинах для визволення з під австро польського тнету, так та австро-польська сила з єї шефом Шептицьким, котра стала вже наче інстинктом бюрократії вивернула ентузіям і акцію на ніщо. Все одно якими невидимими, темними дорогами се переводилось, воно мусіло так статись, як сталось. Австро-польські покоління над тим працювали, щоби галицько-українські покоління пронялись сервілізмом і деморалізацією.

Мусіло статись так, щоби молодіж в своїм благороднім пориві обернулася плечима до Поляків, з котрими воювала. Сини країни, котру позбавлено всіх станів кромі плебсу мали іти визволяти веселу Україну з її повною життя, веселости й романтизму інтелігенцією, з її богацтвом і богатими станами рільництва, промислу; країну, де родилися Гоголь, Костомаров, Шевченко, Лисенко, Драгоманов,

Очевидно, де не було тверезої політичної ідеї, а тільки хитрість одних, а політична фантазія других, там мусів запанувати хаос, руїна, зрада на всі боки й ті молоді люде, що вернули „з дороги в Галиччину через Київ“, зрозуміли мабуть, що руїна краю і аннігіляція їх самих були так основно приготовані, наче призначені.

Відродження – синонім декаденції аж до аннігіляції.

Експанзія зі Сходу.

Пригяньмось тепер експанзії, яка іде зі Сходу, з Сарматії.

Коли один конець циркля поставимо в місті Орел, природній столици комунікацій Россії і радіюсом на 1000 км потягнемо періферію кола, то періферія та буде йти через Карпати, гирло Дунайське, Чорне море, гори Кавказ, Каспій, суворі і пустинні степи Сходу, холодні пустині Північи, Онегу, Ладогу, Балтик, і тільки зі Заходу лучиться пісковими й багнистими землями з німецькою рівниною. Одна цілість, наче остров, о природних границях.

В нутрі тої періферії, що обіймає 3 міліони квадр. кільом., находиться майже ціле населення Сарматії. Все, що позатим на Північи і Північнім Сході се географічні, майже незалюднені аннекси.

Се є Україна, чи Русь, чи Россія, як хочете одна рівнина, одна, нероздільна цілість.

На тій цілости хто занимає нині полудневу часть, буде завтра займав північну; хто нині займає північну часть, буде завтра займав полудневу. Кавалєристи Азії, авантурники Скандинавії, гуляли по ній цілій. Хто живе на західній части тої періферії, як Литовці, або Поляки, або хто хотьби діткнувся тої західної періферії, як в послідній кампанії Німці, опанюєсь відразу аспіраціями сягнути по Київ і Москву і далі і далі по рівнинах, поки очі несуть.

Сій єдности сприяє біг рік, котрі в загалі лучать всі її области зі собою. Ціла фльора й ціла фавна всюди тут сприяє одному типові рільничої культури. Люде одної области того кола займаються взагалі тим, чим люде всіх иньших областей замкнутих періферією. Україна етнографічна творить сегмент періферії, сегмент одної цілости. Доказувати географічну осібність України можна тільки на замовлення. Ту осібність чи відрубність, як говорять ті, що хочуть скріпити неправду, ужиттєм пересадного слова можна утвердити хиба викопавши на етнографічних межах море завширшки Чорного й висипавши вал височиною Кавказу. Ріжниці ріжних областей замкнутих періферією очевидно істнують; вони є: їх треба пильно студіювати. Ті ріжниці, які значні вониби не були, немають однак значіння мілітарно-політичного. Колиб се були ріжниці даючі рацію державам, там на трох міліонах квадр. кільометрів булоби їх кільканайцять, або кількадесять, доволі сталих, доволі тревалих, на протязі тисячлітної історії.

На тій теріторії, котра творить собою таку цілість виказує історія велику склонність до державної єдности. Невелика Італія і Німеччина, так само як Дунайські і Балканьскі краї виказують на протягу історії далеко більше тенденцій до так сказати многодержавности, як Сарматія. Дух історії легше ділив малу Італію на кілька держав, бодай на три, ніж велику Сарматію. Німеччина залишила давний партикуляризм щойно по прусько французькій війні, а Австрія ще й нині не примкнула до Німеччини. На Балканах істнує шість держав. З австрійської імперії повстало також кілька держав. На Сарматії при найдогіднїщих

нині услівях для многодержавности зазначуються на щастя виразні симптоми єдности.

По сказанім з области географії пригляньмося історії.

Вже на самім початку руської, коли хочете української історії князі, а особливо Володимир росгягнули державну організацію на цілу майже Сарматію. З того видно ясно, що се історія, що до сути, історія сарматьска, а не українська, ані руська в значінню московска — більше історія краю, ніж населення. — Очевидно ми ту історію не будемо звати Сарматською, а руською. Словом Сарматія зазначуємо тілько теріторію і характер її.

Коли за часів Ярослава Мудрого скріпилося значіння областей Сарматії розвиваєсь удільний період, котрий бувби перейшов в якусь централізовану державу з сильно зазначеним прінціпом однодержавности. Однак татарські напади розбили державну організацію перше на полудневім Сході, потім на полудневім Заході. На Півночи продержалась державна організація найлекше, бо мала плечі ослонені лісами й тундрами.

Державна організація не повстала на Півночи в Московщині, не виросла там спонтанічно, а була частиною полудневої держави, основана Юрієм, сином Мономаха. Вона була отже складовою частю одної сармацької держави. Коли опісля державне життя на Юзі заникло, то Московщина. будучи частиною полудневої держави прилучила по тім ту полудневу час тину до себе. Що було отже колись одним, стало знов одним, тілько центр змінився; він первісно був у Києві, по тім перейшов кінець кінцем до Москви. Прінціп єдности зазначується твердо і недвозначно.

Є рація думати, що колиб не татарські напади, котрі Южну Русь розбили, а заховали Північну, то столицею Руси не булаби ні Москва, ні Київ, а з часів, коли вже північні краї почали залюднюватися й сильно важити на шали значіння, тою столицею бувби десь якийсь город на північ від Курська, або Путивля, може десь там де стоїть город Орел — в центрі сарматської людности. Отже двійність Руси спричинена татарськими нападами, коли й зачаласьби то булаби легко знівелювана розвоєм державного життя.

Татари, Литовці і Поляки гуляли по широких просторах Руси. Коли по тих просторах гуляли слабі Литовці й несильні Поляки й їх держава розтягалася деколи на яку половину Сарматії то й се показує, що Сарматія вдоволяєсь мінімальним числом держав.

Перейдемо до нової категорії фактів.

Для розуміння історії фактом великої ваги є то, що козацтво стає політичною силою при кінци XVI. в. т. є тоді, коли Московщина сконсолідувалась в могучу державу. Розвій козацької сили, уможливлений тою грозою, якою для Польщі стала Московщина.

Слідячи історію дасться для кождої історичної величини прослідити наче місію, наче призначеня тої величини. Нам здається, що місією Южної Руси за козацтва було визволитись з під Польщі під сімпатії Північної Руси і зливатись з нею в одну політичну цілість. Під Московським натиском Польща не могла відповідно свому інстинктові, перевести екстермінацію козацтва.

В міру того, як на Північи консолідується північне, русько-московське крило, в міру того бодрилось полудневе, русько-козацьке крило в ці-

лій першій половині 17-го віку й за Богдана Хмельницького стає силою майже рівноважною Польщі.

Многі історики й публіцисти сердяться на Богдана за то, що він піддав Укнаїну під Московського царя. Вони переконують його, що ліпще було йому заснувати суверенну державу.

Ми думаємо, що Богдан знав ліпше, що робити тому що: 1° він був геній, а 2° йому були звісні всі фактори часу. Ми покажемо, що його нинішні дорадники тих факторів не знають і є особистими ворогами й Хмельницького й України.

Припустім, що Московщина й Україна після ідеалу нинішних писателів одна для другої прямо не істнували. Хмельницький зробив повстання. Ми знаємо долю тих повстань від Косінського до 1638 р. Ми знаємо поміч Татар на обі сторони. Ми знаємо химерних козаків і народ. Богдан знав се все ще ліпше, як ми. Ми знаємо, що тільки перший удар 1648 р. був поражаючий; атаки дальших років слабли, а ще дальщих ??? Розвал; погоня за Хмельницьким по степах; зрада й видача його й Богдан за слідами Підкови, Наливайка, Сулими в Варшаві, а Вишневецькі приборкують хлопство й доконують козацтва. Ми сказали, що тільки особисті вороги Богдана й приятелі Польщі радять йому не дивитись на Московщину.

Богдан піддався цареви. Йому певно тяжко було піддатись, але ще тяжше було не піддатись Він скинув тяжке ярмо з України, а вибрав ярмо лекше.

Хмельниччина — се в великій части діло особисте Хмельницького; народ був силою стихійною.

Хмельницький визволив Україну з під Польщі; дав новий напрям історії України; піддав її під лекше ярмо й за те йому тільки дяка й слава.

Держави не творяться хотінням одиниць, гетьманів, або навіть цілого війська. Се видимо за часів Богдана, а се видимо й нині. Не вистарчило хотіння Центральної Ради, Гетьмана, Німців, Директорії, Міністрів, Поляків і т. д. Причини державности мусять бути основніщі. Ними є натуральні, органічні імперативи незалежного, державного биту.

І так навіть Хмельницький прилучив Україну до Россії.

Та ми так говорячи заставляємо геній Богдана відповідати. Відповімо ще й ми самі, поясняючи в першу чергу, чим було козацтво.

Козацтво було початково „вольно-промишляючим“, а опісля вольною, воєнно-промишляючою організацією в роді Орденів. Козацтво не було отже організацією органічно звязаною з суспільністю. Воно не було, яко правительственна сфера, еманацією організації суспільности. Воно було в суспільности, але поза нею мимо того, що кождий козак виплив прямісенько з народу. Воно було наче мілітарною хунтою, що була осібною від народу. Козацтво було до того незвичайно вольнодумним: вважало, що можна думати, як хотіти й робити, що хотіти. — Та хоть як мало позитивним воно було зі згляду на народ через то, що не відмовлялось часто й часто поживитись його добром, або, що стреміло накинути себе на народ, яко горішна верства — елементи які підносять нераз історики — козацтво

сповняло й сповнило свою місію з початку протесту, а потім визволення з під Польщі.

Богдан мав наоколо себе самовольців, а проти себе безпосередно Польщу, а там Москву до котрої люде з поза козацтва почували сильні симпатії і традиції історичні, релігійні й культурні. Богдан з козацьким матеріялом немав до вибору: Україна й не-Україна, а тільки Україна з Польщею і під Польщею, або Україна з Москвою і під Москвою.

Так Богдан піддався під царя, щоб спасти себе і часть Українців. Впрочім се підданнє могло бути й було хвилевим, не мусіло бути вічним. Переяславський договір обовязував так як політичні договори всіх часів тілько ту мінуту, в котрій підписувався. Вже на бенкеті котрий договори супроводжає, інтересовані сторони роздумують, якби його недодержати й використати односторонно. — Політичний договір се не святість, особливо договори з Україною *).

Коли рацій на державу осібну від Московщини не було, иншими словами, коли всі рації містилися в аспіраціях гетьманів, старшини й війська, а не в потребах народа, то не диво, що гетьмани не могли бути потентатами, суверенами того народа, а могли бути так як були з початку „варшавським сміттям" (фігуративна назва великого поета) так потім, коли настали

---

*) Грушівський каже, що: „...За кілька день після підписання трактату (в Берестю Лит.) вони (Німці) перейшли українську границю і посунули на Схід, займаючи Волинь і північну Київщину, ухиляючись від всяких виясненнь українському урядові". — (Ілюстрована історія України. Київ-Відень 1921, стр. 565).

часи конечности зєднання з північною Русію — „грязею Москви“.

Колиб по Богдані Хмельницькім слідували люде того самого генія, що він, що очевидно неможливим, бо щойно на велике число людий трафляється один незвичайний, то й тоді значно кращих результатів надіятися булоби годі, бо тяжко подумати, щоби н. пр. проти Петра Великого міг стати Кароль XII., хотьби із Богданом замість Мазепи. Впрочім треба зазначити, що „грязею Москви“ були вищі чим пересічні люде, що знов показує, що проти історичних конечностей борба неможлива. Гетьмани по Богдані затверджують фактично своїм поступованнєм договір Богдана.

Великий, історичний факт, що козацтво незуміло основувати держави, обясняється тілько тим, що Україна — народ український не чувся кромі козацтва в ідеї української державности імперативно заінтересованим.

Період козацький кінчився доволі трагічно дли гетьманів, старшин і війська, а без трагізму, доволі спокійно й гладко для народа. Той період показує знова самим фактом даних результатів, що на Сарматії дві держави, північна й полуднева, побіч себе не устоюються.

Правда сама в собі, а наша історична аналіза предкладає резони тої правди.

Ми думаємо, що ми показали доволі ясно, що й княжий і козачий період нашої історії виразно зазначують, що північ і полудне Сарматії осібних, незалежних, державних організацій творити не можуть.

Ми покажемо, що в наших часах істнування північної і полудневої держави мусілоби бути для обох не то шкідливим, а фатальним.

Богато є чистих душ в XIV. в. з Шевченком, Метлинським і Чужбінським, яко такими, котрі відчували прямо невиносимий жаль, що „вже наша мова конає". що „наша воля під московським караулом", що „нема Січи"... і т. д. Таких людий було богато в XIX, і нашім віці! Та хто роздумає про причини послідної війни й наслідки, які вона могля мати при иньшім обороті, той буде інакше міркувати о независимих державах на Сарматській рівнині.

Представмо собі, щоби було, якби Богдан не був піддався Москві, якби всі його наслідники були людьми тої самої сили, що він; якби Кароль XII. був з Мазепою побив Петра Великого, якби все і все ставалося не так, як сталося, а так, як ми бажалиби. Що-ж би було?

Очевидно булаби українська держава. Шведи державалисьби на Балтику; Польща булаби не упала, булаби ще довго держалася, яко велика й сильна, не иньшими, як руськими землями; Туреччина булаби на Балканах і певно в Криму й на північних побережах Чорного Моря,

Недасться подумати, щоби Україна в тім случаю могла бути як небудь великою, або сильною; недасться подумати, що велика часть українських теріторій не находилася би під Польщею, Туреччиною і Московщиною.

Та тут заходить ще одно. Ми в першій половині тої книжочки показали силу німецької експанзії. Ми знаємо, що в трех розборах Польщі обі німецькі держави дійшли до Збруча, Буга, Німану. Ми мусимо подумати над тим, щоби

було колиб німецький народ був мав перед собою не одну, могучу московсько-українську Россію, а дві держави, Московщину й Україну

Польща не стрималаби двох німецьких держав, противно уступаючи на Заході після історичної рецепти Казіміра Великого, пересуваласьби на Схід, переносилаби столицю на Схід, може до Львова, може до Берестя Литовського, яко наче національна субдівізія німецького народу, яко німецькі політичні арендарі руських земель. Так бувби почався давним давном той процес германізації, експльоатації і експропріяції одної і другої Руси, який Німці задумали перевести в 1914 р., а яких пробку таки лишили в 1918 р. на Україні.

Такі якісь консеквенції булиби, еслиби було все взяло такий оборот чи розвій якого бажалосьби.

Ясним є отже, що в злуці з Московщиною українство уратовалося перед тою опрессією, яка його ждала з рук Німців і відкинених ними Поляків.

Україна й Московщина, яко дві державп, а й ціла Східна Европа булаби стала для Німеччини тим, чим Індії для Анґлії.

*
* *

Підчас руйнування Запорожа й Гетьманщини родилися й виховувалися на Україні люде, котрі стали славою України. Вони не брали переходу України під Московщину яко субюгацію, а якимсь полученням, хоч і не добровільним, але й не таким, що викликує взрив і протест цілого народу.

Пізніще трохи Гоголь, Костомаров, Драгоманов і другі неуважали також процесу получення Московщини з Україною підбоєм simpliciter, а так якогось рода „возсоединенієм“.

В тім місци скажемо кілька слів про самі послідні дні нашої історії.

Независимість здобували в послідній війні найменші народи і то часто з дуже великим блеском і славою. Не так Українці. Читайте історію Грушівського (видання з 1921 р.) стр. 546 до кінця, читайте уважно і думайте й вдумуйтеся в ту історію, де історик, якось наче встидається писати і виписувати імена діячів днів, котрі требаби уважати великими; де говорить і наче незнає, що й як говорити, хоча сам пережив всю безконечність матеріялу. Історик свідомий, що не оспівує слави України. Все виходило наче фарса, а діячі підростками, що бавляться в революцію.

Центральна Рада усунена Німцями, котрих кликала й то так компромітуючо й заступлена гетьманом. Гетьман усунений тими, що співають: „Гетьмани, гетьмани...“. Уряд України опинився в руках Петлюри, Петлюра в руках Поляків.

Центральна Рада хоче опиратися на Німцях, гетьман на Москві, Петлюра па Варшаві. Петрушевич, диктатор і генераліссімус, розпращавшися з армією, їде до Відня. Берлін, Москва, Варшава, Відень.

Зрада всіми всіх і всего всіми, яко прінціп! Невжеж ся деморалізація се будова держави?

Для нас се все ясне!

Центральна Рада, Гетьманщина, Директорія і Диктатура кажуть нам цілою своєю діяльностію, що Україна, яку будували, фікція, а фікція тягне

за собою неконсеквентність, оріентації, деморалізацію, зраду. Коли блеск ідеї за слабий або штучний, тоді егоізми за сильні.

Тягнути державну лінію на етнографічних межах Московщини й України, від Каспія по Сян можна легко на мапі. Неможливо буде тягнути її на поли, особливо при помочи Берліна, Варшави, Лондону. Яко кінець усіх кінців того стремління. Московщина не позволить на ампутацію спільноїРусі, котрувважалаби ампутацією власного организму. хотьби прийшлось воювати до послідного українського салдата.

Все що можливе, пожиточне дла України се в межах сарматської імперії теріторіяльні, адміністративні автономії областей.

* * *

Політика мусить мати на увазі характер нашого часу. Сучасне життя пливе так скоро, підпадає таким змінам, що ті, котрі уважають себе прогресістами остають яко реакціонери, далеко поза тим, що несе життя.

В Галиччині слова націоналізм, національна держава, самозначення народів, Західно - Україньска Народна Република, Українська Народна Република і т. и. забрали тілько місця, що витиснули все иньше разом з політичним розумом

Чогож вимагають наші часи під зглядом державности й націоналізму?

На витворення держави в наших часах не вистарчають матеріяли національної, етнографічної, язикової, і теріторіяльної ріжниці від сусіда, коли ті ріжниці не є тої сили й того рода, що вимагають абсолютної сепарації.

На наших очах зазначується історичний про-

цес творення політичних організмів вищої категорії, як держава. Зазначується так сказати ідея супердержави. Та ідея не покривається з ідеєю товариства всіх націй. Ідея брацтва націй є блудним огнем для утуманеня політично нерозвинених умів. Реальною величиною є ідея супердержави, ліги близьких собі націй, але ніяк не всіх.

І так зазначується виразно зближення на нових началах світа говорячого по англійськи (English speaking nations): Англія, Нова Зеляндія, Австралія, Полуднева Африка, Канада. В Сполучених Державах Північ. Америки слідно щораз виразніще думку утворити з прочим англійським сьвітом одну політичну силу. — Світ німецький разом з Австрію, Швецію, Голяндію, Мадярщиною і більшою частю Швайцарії — се друга держава вищої категорії. В світі латинськім зазначуються також тенденції зближення.

Війна вибухла головно тому, що світ німецький приготовився розбити слявізм і лятинізм і роствгнути свою домінацію далеко й широко, поділившися тою домінацією хиба зі світом англійським.

Коли се не удалося і коли упала Австрія витягнено з ідейних арсеналів ідею самозначення народів на те, щоб розбити Россію, коли вже розбито Австрію.

Чи в виду того повставання державних організмів вищої категорії ідея незалежної України, або ще більше Західно-Української Народної Республики видержить пробу реалізації ледво хто може сумніватися.

У Франції є велика група інтелектуальних, котрі стоячи за союзом Франції з Россією кажуть, що без Россії для Франції нема спасення, бо вона (Франція) без Россії сталаби англійською

кольонією, а для Россії немає без Франції спасення, бо вона без Франції сталаби німецькою кольонією.

Коли отже люде неабиякого інтеллєкту обавляються, щоби Франція, чи Россія не стала кольонією, то що говорити в наші часи про Західно-Українську Народну Републику, або й Соборну Україну.

Коли в княжім і козацькім періоді зазначувалися ледво рудімента дводержавности Півночи і Полудня Сарманії, то що говорити про наші часи, де на місце давних партікулярізмів зазначується супердержава.

Коли читач буде слідити політичну мисль Західної Европи зрозуміє, що спасення для народців лежить в лученюся і що везависима Україна — Західна чи Соборна — однако стала би тільки перехідною стадією в приняттю чужої домінації.

Ідея независимости маленьких держав і України була в XIX. в. ідеєю високою і чистою, бо тоді ніхто не знав духа нашого часу. — Нині хто леліє ідею независимости України, працює для її деструкції, працює для Англії і Німеччини, свідомо, чи несвідомо.

Дух часу вимагає, що малі суспільности мусять ставати сателітами великих, принимати їх гегемонію. Лученняся близьких собі народів є прінціпом їх оборони й екзістенції.

В Европі, а і на цілім світі іде до того, що утвориться чотири, або пять супердержав; всі иньші будуть і вже стають і в части вже є, їх сателітами.

XIX. вік був віком націоналізмів. В тих націоналізмах містився майже цілий прогрес того

часу, бо в нім містились прінціпи визволення й свободи. Націоналізмом захоплювались всі, котрі були здібні чимнебудь захоплюватися. Повстала й панувала велика ідея, що всі народи мають право на осібний державний бит. Та де дальше кілька найбільших держав: Англія, Німеччина, Россія почали сильно переростати другі. Повстала ідея, не ідея, а факт імперіялізму й експанзії, що веде до супердержави. В конкуренції супердержав, яка виявилась підчас війни й по війні, позволено так сказати, меншим народам виплекати поняття самозначення народів. Франція й Англія хотіли тим ослабити німецькі державн й їх натиск, а потім, коли Россії вже не треба було, то Англія задумала тим самим ампутувати Россію.

Видавалосьби отже, що нові часи приносять суверенність вже всім народам, які тілько хочуть по ню посягнути. Тимчасом зазначується надзвичайно яскраво сателітизм малих, а імперіялізм великих. Малим державам, при кождій події, яка не тичить внутрішного життя, їх поступовання диктуються.

Се власне є рації задля яких всяка реалізація ідеї независимости й суверенности України, чи Галицької, чи й Соборної — пропала в тій війні; тоє пропала в тім часі, коли вона, як видається всім Українцям, як раз народилася,

Дух наших днів вимагає від Українців, щоби лучилися з другими — З ким? — Та остаточно з ким хочуть Ми думаємо з тими, котрі їм найблищі — з Великоросами!

Тут неважною є дана осібність, чи дані ріжниці національні, язикові, релігійні, побутові. Тут важною є конечність лученняся.

Світові імперіялізми англійський, німецький і надіємося руський дають нам можність вибирати між Анґлію, Німеччиною, (хвилево Польщею) або спільною нам Русю.

Ми „без принуки“ кличемо: вибирайте.

Факти показують, що деякі, щоб їх негнівати, скажемо многі, так і вибирають; Німеччину, Анґлію і Польщу, або витанцьовують на однім місци танець самостійности, орієнтуючися „на себе самих“.

Натура землї і інтереси народа візмуть своє.

* * *

Сучасні средцтва комунікації, залізниці, автомобілі, телефони й авіони є убійчими для малих держав, малих народців і дрібних політичних організмів. — Парова машина перекидає день в день тисячі людий на далекі простори. Сей процес економічний, чи культурний з неумоливою консеквенцією усуває дрібні язики з велилюдних роспуть і з артерій комунікаційних в деревенську глуш. — Кількадесять літ тому назад нараховувано на світі яких тисячу язиків; нині їх кількадесять, з того великих кілька.

На Сарматській рівнині перевозять залізниці і кораблі вже нині тисячі людей від оксану до оксану. Всі ті люде говорять, сваряться, кричать і лаються на язиці, котрий хоче бути зрозумілий дця всіх, якийби він не був. Той язик стремиться бути для всіх зрозумілим на цілих великих просторах від океанів до океанів. Будучність покаже кілько в него увійдо елементів українських, а кілько московських на Юзі, чи Північи, в бе-

сіді, чи літературі. Важним то, що процес нами указаний відбувається й то з силою стихійною.

Минув час, коли український язик був мужицький, а велико-руський панський і коли ідеалістам було прикро, що мову понижують. Тепер кождий на світі язик однаково панський і непанський; язики ділятся на великі і малі, світові і так сказатиби провінціональні й того поділу ніяка сила не знівелює, бо то поділ нових принціпів будучої культури

Коли українство Галицьке й Дніпрове не зрозуміє прінціпів своєї історії в минувшині, а нових вимог політичних, економічних і культурних в теперішности й будуччині, то перше буде вічним відродженням, як від 1772 р., а друге буде вічно пробувати не як скинути з себе домінацію, а як змінити домінацію одну на другу; в часі козаччини польську на шведську, турецьку, татарську, московську, а від 1917 р. московську на німецьку, австрійську, польську, а далі певно англійську.

*
* *

Добігаючи до кінця, вернемо до Галиччини й спитаємося ще раз: Чому отже так сталося, як сталося? Чому навіть Лотиші, Литовці, Ести (не розбираємо: стало, чи переходово), зажили вільним життям, а Галичан так твердо пришрубовано?

Відповідь ясна. Через трийцять літ ішла робота, котрою вивіяно з галицького українства всю ідею, всю етику, все високе й гарне. Лишилося тільки так сказати практичне українство. Одні торгували ним, а другі в ідеалі бажали України,

але забули одно. Незрозуміли велику правду, що хто в даних обставинах бажає будувати Україну поза межами Россії, той будує не Україну, а Польщу. Повторяю, що у війні обох Німеччин з Россією будувати Україну значило вибудувати Польщу.

Причини: німецький нарід обох держав нашептує Українців проти Поляків і навідворот, бо так йому треба. В рішучій хвили німецький народ все стане за Польщею, як се й сталося в 1916, 1918 р, а впрочім і кождого року. Причини знов ясні.

Польща Німцям близша хотьби вірою.

Польща слаба, нею, коли треба, можна все розділитися.

Польща спенетрована Німцями християнської й жидівської віри.

Польща є деструктивним елєментом проти одної і другої Руси.

Польща в замін за опрессію руських земель мусить позволити на опресію себе Німцями.

Ніякі аргументи не переконають Німців стати в рішучій хвилі за Українцями проти Поляків.

Скоропис - Йолтуховський в „Хліборобській Україні" відхилив потрошки заслону, поза котрою видно змагання до самостійности України кількох значних українських груп і погляди Австрії і Німеччини на ті групи й ті змагання. Обі держави не квапились передовсім закупити навіть самі головні репрезентації українства, як „Союз визволення України", партію Укр. Соціялістів революціонерів і самих передових Українців. Коли їх закупили, то дуже скоро деяким вже на початку 1915 р. подякували за услуги, котрі же преці мали перерізати російського велита

майже на дві половини. Австрія і Німеччина видно зрозуміли, що на Українців і їх ідею числити нема що й вже 1916 р. віддали Галиччину Полякам.

Німецькі держави знали, а і переконались, що надто велику часть українства становлять люде шукаючі зарібку; иньшу велику часть українства творять такі, як Тишкевич, Ліпінські, люде більше менше Поляки, котрі видячи, що яко Поляки виступити не можуть, а яко Українці мають відразу вступ у всі сили українства й можуть лекше утворити деструктивний центр на Україні.

Німці знали (сеж видно навіть з писань їх приятелів напр. Донцова, Ліпінського), що Українці крім зарібників і польської групи, творять з Москалями майже один культурний амальгам. Українці кінець всіх кінців в очах Німців, як і Поляків, як і цілого світа, майже одно з Москалями.

І дійсно в разі виграної Німцями війни булаби повстала якась велика Польща в звязи з Австрією і Німеччиною, якто показують акти вже в 1916 р Коли Німці програли, таки сталося так, що світ волів Польщу, як Україну.

Польщу воліла Англія проти Росії.

Польщу воліла Франція проти Німеччини.

Польщу воліла Італія проти Сербії, Россії, славізму.

Польщу воліла побіджена Німеччина й Австрія і то велику Польщу:

1⁰ яко деструктивний елемент на сході; а

2⁰ в разі поділу дістане більшу територію.

Польщу воліли Сполучені Держави Північної Америки. Політичні круги й Американці за-

галом не розуміються на політиці Европи зовсім, але вони находяться в сфері могучої німецької пропаганди там зорганізованої, котра все розуміє. Коли війна кінчилася великі американські публікації напр. „Literary Digest“ і люде такі, як Рузвельт заговорили про Польщу навіть 50-ть міліонову. Вони в той спосіб хотіли великої Польщі проти Німеччини, цілком несвідомі, що се якраз було піддане невидимими дорогами німецькою пропагандою, бо для Німців чим більша Польща тим ліпше.

Німці, котрі дивляться з перспективи й будучи політично розвиненими знають ціну українства краще тих Українців, що їх переконують. Впрочім вони думають так як напр. і Донцов, котрий констатує, твердить і доказує, що вся українська інтеліґенція з виїмком маленької групки його й Петлюри се „москвофіли“, ученики „переконаного політичного москвофіла“ Драгоманова. Ніяка діялєктика не потягне і Німців за Українцями.

Так отже ціле колесо галицького політичного життя мусить бути повернене після прінціпів тут виписаних, коли Галичане хочуть осягнути те про що говорять словами, а що негують ділами.

Тут хочемо сказати слово про деякі політичні ідеї — фіктивні, такі, котрі лягли в основу політики й котрі яко фікції так і заключають неудачу вже в генезі. Сі фікції се: Галиччина Швайцарією і Галиччина Піємонтом.

Поминаємо те, що Галиччина не Швайцарія, не розкішна країна богацтва, свободи й радости, а країна плєбсу, порабощення й печали. Галиччина не Швайцарія тому, бо там жиють три на-

роди побіч себе в положенню географічно-горізонтальнім, а в Галиччині три народи, яко три суспільні верстви одна на другій: на споді Українець, а на верха Поляки й Німці (жидівської віри). Там три народи, де кождий має за собою велику свою осібну державу, а тут тільки один має свою державу (від 1916 р.).

Галиччина любить зватись Піємонтом. І в політиці треба небоятися точности, або правди хотьби для себе. В політиці не треба боятись і аналізи. Аналіза основа політики, як і науки. Галиччина не є Піємонтом. Піємонт се независима, суверенна країна, котра визволяла країни зависимі зі словами на устах: „Roma o morte“ висказуваними так твердо, що лиця блідли, а серця розривались з ентузіязму, коли деклямували:

„Il gran prete,
torni alla rete“.

Галиччина не може дати того, чого сама не має. Галиччина й не хоче дати того, що говорить, свободи Україні. Вся література політична, вся акція мілітарна й дипльоматична не стреміла до визволення України, а до переведення її під Австрію хотьби cum reservatione mentali, котре Німців не обходило. Очевидно Галиччина могла дати Україні тільки то, що мала сама: поневолення.

Галиччина лежить в крузі Сарматської низини. Границею держави тої Сарматської низини не може бути в її викінченій найменшій ростяглости, нічо иньше як Карпати. З другого боку Галиччина стоїть під натиском світа німецького (і польського) й стала, з Буковиною, двома німецькими мархіями й польським Піємонтом, краєм

звідки йшов в послідній війні мілітарний натиск на Україну.

Галиччина найдалі на Захід висунена руська країна не може бути Піємонтом руського елєменту на Схід, бо руський елємент мусить іти в експанзії на Захід. Галичина, коли є Піємонтом походу на Схід, то не є Піємонтом ніякої руськости, українства, а німецькости й Польщі, котрі звернені на Схід.

Коли ми заступаємо бік українства, то Галиччина Піємонтом не є, колиж ми заступаємо бік неукраїнства, то Галиччина ним є.

Галиччпна й не повинна присвоювати собі ролі визволителя. Коли Галиччина потрафить доволі голосно сказати: визволіть нас, то й тоді роля її буде вичерпана на повну її честь.

Піємонтом для Галичини — Київ — Дніпро батько, Волга мати — земля Володимира.

Коли говориться образами: Галиччина Піємонтом, Галиччина Швайцарією, представимо й ми Галиччину й Україну якогось рода аллєгорією, не обовязуючи нікого приймати її інакше як аллєгорію, — образ для лекшого зрозуміння дійсного стану.

Галиччина й Україна – дві сестри. Україна попавши в неволю Татарина, Ляха й Турка, просить Москвина о поміч і предкладає йому свою руку. Неуклюжий, в північних лісах вихований, кріпкої будови чує велику сімпатію до Южної красавиці. Він і нагадав собі, що як був ще маленьким, проживав під рукою могучої тоді України Подружились. Для України другого виходу не було. Життя ішло не зле. Москвин давав її все, що сам мав. Господарство розвивалось. Інці-

дентів, як на просту, могучу, сильну пару було надзвичайно мало. Москвин тримався засади „все моє — все твоє“ і наоборот. Красавиця забувала часами на свою долю під Татарином і Ляхом. Кидала оком на гарних околичних рицарів і її злегка забагалось сепарації при помочи побряскуючих шпорами европейських рицарів. — Москвин, чуючи й за собою деякі права й потреби спільного вже господарства, тримаючи її і дальше в любові і даючи їй все, що мав, заборонив їй по свому говорити, що для женщини було або здавалось, що було надзвичайно тяжким ударом — те закнеблювання уст.

Її сестра, Галиччина попала під кнут. Тяжка праця без просьвітку; відібрання всего майна, кромі оставленого на марний прожиток; побої з арештами; вічні злидні без просвітлої години, коли пан її прямо божеволів з розкоші; застукана, забита задержала мову, котрою їй і говорити не хотілось, на те тільки, щоб нею масковати, висловляти тяжку опрессію під котрою стогнала.

Божевільна, у котрої дослівно витягали жили й випускали кров — з неї зробили оруддя підмови, інтриги для обмотаня її сестри богатої України. В неї впоїли, що вона живе собі розкішно, як яка аристократка Швайцарія, що вона щасливий Піємонт.

Галиччина говорить Україні: я й мої пани тебе визволять.

Такий більше менше образ.

Вернемо до звичайної аналізи подій.

„Український Прапор“, орган Петрушевича, диктатора Галиччини з 30. вересня 1923 кличе „до всеукраїнського народу: Ратуйте!“

Ще одна ілюзія. Ті люде, як Українці взагалі, навіть на самім дні любуються в них. Такою ілюзією ратунок Галиччини Україною без північної Русі.

Киньмо ще оком на Україну. Велика часть інтелігенції, се амальгам україно-руський, противний сепаратизмови. Між сепаратистами же видно три елементи: 1) чисті ідеалісти, що ідуть за всім, що високе й гарне — їх не дуже богато; 2) люде, яких описує Скоропис-Йолтуховський, котрі готові наповняти собою всі европейські канцелярії поліції і заграничних справ і предкладати свої услуги всім консулям світа заінтересованим в відриваню України від Росії; 3) в сепаратизмі України заінтересований головно польський елемент Правобічної України. І се головні піонери українського визволення. Се видається трохи дивним, але так воно є. Правобічні Поляки чувствують, розуміють і знають, що Польща аж до Дніпра й Чорного Моря неможлива. Єслиб на Правобіччу хотіли хоч здалека будувати Польщу, скріпилиб тілько антіпольські тенденції. Вони стараються тому всіми силами будувати Україну, роблячись українськими патріотами. Вони знають, що українська держава утвердилаб позицію і забезпечилаби істнування Польщі. Українська держава мусілаби купатись у всіх інтригах і підлягати їм, щоби устоятись проти Россії. Головним антагоністом суверенної України булаб тілько одна Россія, котра посідала 500 тисяч, чи міліон квадр. кільом. української теріторії, котра з нею граничить на многих сотках кільометрів отвертого поля і котра не може обійтися без Чорного Моря. Україна, антагоністка Россії, вічно звалаб на поміч всіх противників Россії: Німеччину, Румунію,

Англію (котра на Чорнім Морі сего піджидає), Америку (котрій Туреччина випродує концесії в надії на інтервенцію проти Россії), а особливо Польщу.

Союз України з Польщею бувби конечний; західно-українські теріторії булиб за Польщею утверджені, а сила Поляків на Правобічній Україні булаб загварантована.

Ключ в антагонізмі України й Россії бувби в руках Польщі. Польща з Україною проти Росії — яко надгорода — українські землі. Польща з Россією проти України, надгорода землі білоруські і українські.

Отсе будова тої України, якої Галиччина є Піємонтом.

З того видно чому в будові України таку величезну ролю відграє напр. Петлюра; чому він веде Поляків на Київ; чому Галичане йдуть також на Київ, кинувши борбу з Польщею, котру в певних мілітарних комбінаціях могли продовжати; чому така богата сепаратистична література; чому у Донцова або Ліпінського таке завзяття до переміни „маси“ в „націю“; чому напр. Рада „Союзу Хліборобів України“ складається зі слідуючих патріотів: Вячеслав Гжибовський, граф Здзіслав Грохольський, Володислав Гуляницький, Францішек Котович, Леонтій Кочубей, Витовт Кринський, профосор Володимир Косинський, граф Адам Монтрезор, Іосиф Полховський, граф Адам Собанський. Як бачите Україна має добрих архітектів своєї независимости.

Ті люде хочуть, щоб Україна „визволялась“, бо тілько вічне визволювання може забезпечити Польщу й охоронити її від неістнування.

По нашім виводі нехай Галичина осудить, чи може чогонебудь надіятися від самої визволеної України, якоїсь невеличкої держави, купаючоїся у всіх водах, правленої урядами зложеними з людей, яких вона може дати, яких давала від 1917 р.

Резюме.

Німці довгими століттями на́сідають на Славянах; а з Поляками, котрих на Заході відкинули, на руських народах. Результатом відібрання великої маси матеріяльних дібр і здержання духового розвою.

Сарматія — її географія — одна політично-мілітарна цілість; її історія не терпить дво- або більше державности.

Великі володарі України княжого періоду робили границями своєї держави моря — Балтик і Ледове.

На довгім протязі історії в XV., XVI., і XVII. стол. широкі круги Українців: князі, церков, козаки, народ уперто впрошуються до північної Русі.

До Хмельницького Україна, змагає протестувати, бунтуватись, визволюватись з під Польщі.

Хмельниччина — діло Богдана. Хвилевий стихійний рух тоді, коли Московщина була вже на тілько сильна, що могла ростягнути протекторат над частиною України. — Без сильної вже Московщини Хмельниччина булась скінчила фатально для України й для Богдана.

По Хмельницькім активні проби козацтва до самостійности України, параліжуються пасівною згодою народа на московську домінацію.

Тілько Запороже булоувереном. Характер управи — орден, не република.

XVIII. і XIX. століття виказує амальгамацію українства з московством. На Україні взагалі, а у поодиноких Українців в часности змішання обох елементів пішло так далеко, що ні вчений, ні невчений, ні посторонний, ні свій обох елементів не розріжнює. — Величезна маса інтелігенції чується Українцем і Руським нероздільно, в одній особі.

В 1917 і слідуючі роки, коли то визволялись найменші народці, дословно хто не хотів, українство старається тільки змінити пана, шукає тільки протекторатів навіть у держав на котрих чолі виразно вирите слово: неістнування; основує і творить панування зради, зради яко методу й прінціпу, отже негацію не то держави, а всякого життя і буття.

Наші часи вимагають лучности. Така економіка й така політика нинішного дня. Проба Чехів, Словаків, Русинів; Сербів, Хорватів, Словінців, яко початок. Такі два народи, як Українці і Велико-роси, що так сильно симпатизували, де ніякого переслідування національного не мож винайти кромі язикового, ідуть і можуть іти яко один. Вишукування осібностей і відрубностей мож лишити з одної сторони академікам і ученим, а з другої чужим агентам. Наше время вимагає противопостановлення гігантичним силам чужим (Англія, Німеччина, Япан, Китай) нашої величи. Спільна Русь зменшує ризико воєн і руїну воєнну, котрої жертвою все буде южна Русь, коли сама.

ЗМІСТ: